

Toplumsal Hafızanın Siyasal Alan Tarafından İnşa Sürecinin 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programına ve 5. Sınıf Ders Kitabına Yansımaları 8

Emine Aybüke Yiğit¹

Hilal Keski²

Özet

Bir toplumun tarihsel olaylarını, kültürel değerlerini ve ortak deneyimlerini gelecek nesillere aktarmak için toplumsal hafıza çok önemlidir. Bu hafızanın inşasında siyasi alan önemli bir rol oynar. Siyasi söylemler, tarih yazma ve eğitim politikaları gibi araçlar, toplumsal hafızayı yönlendirir. Bu araştırma, toplumsal hafızanın siyasi alan tarafından inşa edilme sürecinin, 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'na nasıl yansıdığını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırmada, siyasi hafıza inşasının eğitim politikaları üzerindeki etkisini tartışmak için öğretim programında yer alan kazanımlar, değerler ve beceriler incelenmiştir. Programda yer verilen öğelerin ders kitabındaki etkinliklere nasıl yansıdığına da bakılmıştır. Sonuç olarak, Sosyal Bilgiler dersinin siyasi alanın toplumsal hafıza oluşturma çabalarına aracı olabilecek bir platform sunduğu ve bu durumun öğrencilerin tarihsel ve kültürel kimlik algılarını biçimlendirdiği görülmüştür. Bu sonuçlar, eğitimin toplumsal hafıza ile siyasi alan arasındaki ilişkisinde stratejik önemini göstermektedir.

1. Giriş

Toplumsal hafıza, bireylerin ortak geçmişe dair algılarını şekillendiren ve toplumun kültürel, sosyal ve siyasi yapısına derin etkilerde bulunan bir olgudur (Halbwachs, 1992). Bu hafıza, sadece doğal bir süreçle değil, aynı zamanda belirli kişiler ve kurumlar tarafından yönlendirilen bir inşa süreciyle oluşur. Nora'ya (1989) göre siyasi alan, toplumsal hafızayı inşa etmede

1 aybukeyigit07@gmail.com, ORCID: 0009-0005-6439-7291

2 hilalkeski5@gmail.com, ORCID: 0009-0004-4684-9883

önemli bir rol oynar. Özellikle tarihsel olayların aktarılması ve yorumlanması sırasında kullanılan söylemler bu sürecin önemli bir parçasıdır. Siyasi alanın bu görevini yerine getirebilmesi için eğitim sistemi çok önemlidir. Sosyal Bilgiler dersi, öğrencilerin tarihsel olayları, ulusal kimliği ve toplumsal değerleri öğrenmelerine yardımcı olur.

Toplumsal hafıza, bir toplumun kimliğini oluşturur ve gelecek nesiller boyunca sürdürür (Halbwachs, 1992). Bireysel belleği besleyen, kültürel kodların yeniden üretilmesine olanak sağlayan unsur toplumsal bellektir (Bulut, 2023). Eğitim sistemleri, özellikle sosyal bilgiler dersi, bu hafızanın oluşturulmasında önemli bir rol oynar. Sosyal bilgiler dersi, öğrencilerin bireysel ve toplumsal hafızalarında ulusal değerleri ve tarihsel olayları bütünleştirerek toplumsal kimlik ve aidiyet duygularını güçlendirir (Nora, 1989). Siyasi alanın bu dersler üzerindeki etkisi, ideolojik bir çerçevede toplumsal hafızanın nasıl yönlendirildiğini anlamak için yeterince incelenmemiştir. Oysa toplumsal hafıza hem milliyetçi bir bakışla geçmişin kudretinin taşıyıcısı hem de geleceğin inşasının temel bir bileşeni olarak görülmektedir (Temizkan, 2022). Bu bağlamda, 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, toplumsal hafızanın politik inşa edilme süreçlerini incelemek için bir fırsat sunar. Eğitim, siyasi söylemleri ve güç dinamiklerini yansıtırken, bireylerin geçmişle olan bağlarını da geliştirir (Assmann, 2011). 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, siyasal alanın toplumsal hafızayı nasıl inşa ettiğini ve bu hafızanın eğitim yoluyla nasıl aktarıldığını anlamamıza yardımcı olur. Bu program, öğrencilerin tarihsel olaylar, ulusal kimlik ve toplumsal değerler arasındaki ilişkilerini belirleyen bir platform olarak kolektif ve bireysel hafızayı biçimlendirme yeteneğine sahiptir. Bununla birlikte, programın içeriğinde yer alan öğrenme alanları, kavramlar ve uygulamaların toplumsal hafızayı nasıl inşa ettiği ve siyasal alanın bu süreç üzerindeki etkisi yeterince incelenmemiştir.

Siyasal alan ise, toplumda güç ilişkilerinin şekillendiği, toplumsal, ekonomik ve kültürel dinamiklerin etkileşim içinde olduğu bir alandır. Bu alan devlet politikalarının yanı sıra aynı zamanda bireylerin ve toplumsal grupların bu politikalarla kurduğu ilişkileri de kapsar. Siyasal alan, geçmişin belirli bir kısmının hatırlanması, belirli anıların vurgulanması ve geri kalanların unutulması üzerinde etkili olabilir. Foucault, hafızanın, gücün bir biçimi işlevinde olduğunu savunur ve toplumsal hafızanın, bireylerin davranışlarını ve toplumsal normları yeniden şekillendirmede etkili olduğunu belirtir (Foucault, 1979).

Siyasal alan ile toplumsal hafıza arasındaki ilişki, toplumların geçmişi anlamlandırma şekilleri, kimliklerini oluşturma biçimleri ve bu kimlikleri

oluştururken etkilendikleri politik anlamlarla doğrudan bağlantılıdır. Nitekim kimlikler her ne kadar bireylere ait olsa da toplum içinde çoktan belirlenmiş kalıplarda varolurlar (Temizkan, 2024) Bu iki olgunun etkileşimi, toplumsal kimliklerin oluşumunu ve siyasal mücadelelerin biçimlenmesini anlamada kritik bir öneme sahiptir. Siyasal alan ile toplumsal hafıza ilişkisini eğitim bağlamında ele alan bu araştırmanın, 2024 Sosyal Bilgiler  ğretim Programı'nın toplumsal hafıza oluşturmadaki rolünü inceleyerek toplumsal kimlik üzerindeki etkilerini göstereceği düşünülmektedir. Araştırma, eğitim politikalarının iyileştirilmesine yardımcı olabilmeyi ve bireysel ve toplumsal hafızanın daha eleştirel ve kapsayıcı bir şekilde inşa edilmesi için öneriler sunmayı hedeflemektedir.

Tarihsel olarak, Türkiye'de eğitim politikaları ve müfredatları, siyasi söylemlerin toplumsal hafıza üzerindeki etkisini gösteren önemli unsurlardan biridir (Copeaux, 2006). 2024 Sosyal Bilgiler  ğretim Programı, eğitim yoluyla siyasal alanın toplumsal hafızanın nasıl şekillendirildiğini anlamak için önemli bir örnektir. Program,  ğrencilerin bireysel ve kolektif hafızalarını yönlendiren içerikler sunmak için tarih, coğrafya ve vatandaşlık eğitimi gibi unsurları birleştirir. Programın hedeflerinin yansıtıldığı ders kitapları da bu süreçte hem öğretmenlere hem öğrencilere rehber olması açısından önemlidir. Ders kitapları, öğrencilere kazandırılmak istenen hedefler için birer araçtır.

2. Bireysel ve Toplumsal Hafıza Ayrımı

Hafıza hem bireysel hem de toplumsal bağlamda farklı biçimlerde şekillenen bir olgudur. Bireysel ve toplumsal hafıza arasındaki ayrım, insanların geçmişi nasıl hatırladığı ve bu hatırlama biçimlerinin toplumsal yapıdaki yerini anlamada önemli bir temel oluşturur. Bireysel hafıza, kişinin hayatının belirli dönemlerinde yaşadığı olaylara dayanan öznel ve kişisel bir hafıza türüdür. Bu hafıza, bireyin geçmişte yaşadığı deneyimlerden oluşur ve genellikle bireyin bireysel kimliğini oluşturması adına çok önemlidir. Bu hafıza türü, sadece geçmişteki anıların muhafaza edilmesi değil, aynı zamanda bireyin bu anıları anlamlandırması, yeniden inşa etmesi ve zaman içinde değişen bir bağlamda hatırlamasıdır. Toplumsal hafıza ise, bireylerin ötesine geçerek bir topluluğun ortak geçmişine dair algıları ve anlatıları olarak bilinir. Toplumsal hafıza, bir toplumun kolektif bilinçaltı olarak kabul edilebilir. Halbwachs'a göre toplumsal hafıza, bireylerin geçmişlerini sosyal bir ortamda şekillendirmeyi ifade eder. (Halbwachs, 1925) Halbwachs, "Toplumsal Hafıza" adlı eserinde, bireylerin geçmişi sadece kendi bakış açılarıyla değil, aynı zamanda toplumun kültürel normları ve kolektif değerleri doğrultusunda hatırladığını belirtir (Halbwachs,2003). Bu bağlamda toplumsal hafıza, bir toplumun tarihsel olaylarını, mitlerini, sembollerini,

kültürel anlatılarını içerir. Ortak değerlerin, anlatıların ve kimliklerin inşası, bu anılardan kaynaklanır.

Bireysel hatıralar toplumsal hafıza tarafından yönlendirilebilir ve siyasal alan tarafından şekillendirilebilir. Böyle bir durumda, toplumsal hafıza insanların geçmişlerini çerçeveleyen bir mekanizma haline gelebilir. Bu bağlamda, 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı gibi eğitim araçlarının, toplumsal hafızayı inşa etmede kritik bir rolünün olduğu söylenebilir.

3. Toplumsal Hafıza Çarpıtma Durumları

Siyasi alan, belirli bir tarihsel olayın veya anlatının, toplumun belleğinde nasıl yer edineceğini belirleyerek toplumsal hafızanın inşasını yönlendirebilir. Bu süreçte, ideolojik çıkarlar hafızayı çarpıtabilir. Genel olarak, belirli olayların öne çıkarılması, geçmişin abartılı bir şekilde kurgulanması, bireylerin yaşadıkları olayların veya toplumun tarihsel süreçlerinin ideolojik eğilimlere, siyasi amaçlara veya çıkarlara göre yeniden yorumlanması gibi yollar çarpıtma durumları için kullanılır. Toplumsal hafıza çarpıtma durumları şunlardır;

3.1. Seçici Unutma

Seçici unutma, belirli figürlerin veya olayların toplumun ortak belleğinde arka plana itilmesi veya unutulmasıdır. Bu unutma süreci bilinçli veya bilinçsiz şekilde gerçekleşebilir. Seçici unutma, resmi söylemlere uymayan geçmişin yok sayılmasının bir sonucu da olabilir. Halbwachs'ın kolektif hafıza teorisine göre, toplumsal hafıza yalnızca geçmişî hatırlamaktan değil, aynı zamanda neyin unutulması gerektiğine karar vermekten de sorumludur (Halbwachs, 1992). Bilişsel ve psikolojik çalışmalar, seçici unutmayı çeşitli faktörlerle ilişkilendirilmiştir. Bu faktörler; duygusal düzenleme, bilişsel önyargılar ve benlik kimliğini koruma ihtiyacı şeklindedir. (Schacter, 1999). Bazı araştırmacılar ise, seçici unutmanın toplumsal veya kültürel güçlerden etkilenebileceğini ve bu süreçte toplumsal anıların bastırılmasının veya yeniden yorumlanmasının, dönemin değerleri veya ideolojileriyle uyum sağlamak amacıyla gerçekleştiğini savunurlar (Halbwachs, 1950). Nihayetinde de Toplumsal hafızaya veriler, geri çağrılıp açıldığında, bugünün bağlamı üzerinden ele alındığında, geçmişte yaşanmışlığından farklı, başka bir gerçeklik inşa edilir (Temizkan, 2024).

3.2. Efsaneleştirme ve Mit Yaratma

Efsaneleştirme ve mit yaratma, toplumsal hafıza ve kültürel kimlik inşası süreçlerinde önemli bir yere sahiptir. Efsaneleştirme, geçmişte

yaşanan bireysel ya da toplumsal olayların zamanla abartılması ve büyük bir kahramanlık veya zaferle ilişkilendirilme sürecidir. Bu süreçte, olaylar veya figürler nesilden nesile devam eden toplumsal anlatılarla beraber daha büyük ve etkileyici bir hale gelmektedir. Mit yaratma ise, bir topluluğun kendi kültürünü, kimliğini ve tarihine açıklamak adına yarattığı, genellikle kutsal veya efsanevi olan figürler ve olaylarla ilgili anlatıdır. Bu süreçler mitolojik hikâyelere dönüşür. Halbwachs (1950), toplumsal hafızanın sadece bireysel anılarla değil, aynı zamanda kolektif anlatılar ve kültürel normlarla da şekillendiğini belirtir. Efsaneleştirme ve mit yaratma da bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Bu tür öyküler, ulusal kimlik oluşturmak için yaygın olarak kullanılır. Kolektif hafıza, geçmişini yansıtmak yerine toplumsal taleplere göre yeniden şekillendirilir (Halbwachs, 1992). Gellner (1983) ve Hobsbawm (1983) gibi sosyologlar, modern toplumlarda efsanelerin ve mitlerin nasıl kurumsallaştığını ve toplumsal yapıları pekiştiren önemli araçlar haline geldiğini tartışır. Bu bağlamda, efsaneleştirme ve mit yaratma, toplumsal birlikteliği sağlamanın yanı sıra aynı zamanda kültürel ve politik anlam taşıyan güçlü anlatılardır.

3.3. Resmi Hafıza İnşası

Resmi hafıza inşası, toplumsal hafızanın özellikle devletler ve otoriter yapılar tarafından şekillendirilmesi ve kontrol edilmesi sürecini ifade etmektedir. Devlet kurumları ve siyasi otoriteler; eğitim programları, anma törenleri ve kamusal alanlar gibi faktörlerle belirli bir hafıza anlayışı oluşturmaya çalışabilir. Bu süreç, genellikle geçmişin belirli bir bakış açısıyla yeniden değerlendirilmesini içerir ve devletin ideolojik, politik ve kültürel hedeflerini desteklemeyi amaçlar. Eric Hobsbawm ve Terence Ranger (1983) *The Invention of Tradition* adlı eserinde, modern toplumların tarihsel gelenekleri icad ettiğini ve bu süreçlerin siyasi amaçlarla şekillendirildiğini tartışır. Bu bağlamda devletler, kimliklerini inşa etmek ve toplumsal bağları güçlendirmek amacıyla resmi hafızayı kullanırlar.

3.4. Manipölasyon

Manipölasyon, bireylerin düşüncelerini veya davranışlarını belirli bir amaca hizmet edecek şekilde etkilemek için kullanılan bir stratejidir. Bu süreçte, medya, sanat ve edebiyat gibi yollarla geçmiş farklı bir şekilde sunulabilir ve toplumsal hafıza gerçeklikten uzaklaştırılabilir. İnsanlar bu süreçte bilinçli veya bilinçsiz olarak etkilenebilir ve gerçeği çarpıtılmış bir şekilde kabul etmeleri sağlanabilir. Medya, propaganda, sosyal ağlar ve reklamcılık manipölasyonun en yaygın uygulama alanlarıdır. Bernays (1928), kitle iletişim ve medya araçlarını kullanarak toplumsal algıları değiştirmeyi

ve bireylerin isteklerini yönlendirmeyi bir tür “toplumsal mühendislik” olarak tanımlar. Hafıza bu tür yöntemlerle çarpıtıldığında, toplumların tarih ve kimlik algılarında tek boyutlu bir bakış açısı hâkim olabilir.

4. Toplumsal Hafızanın Görünürlüğü

Toplumsal hafızanın görünürlüğü, belirli toplumsal grupların, olayların veya figürlerin tarihsel anlatılarda nasıl temsil edildiğini ve bu temsillerin toplumsal hafızayı nasıl şekillendirdiğini ifade eder. Bu durum yalnızca hatırlanması gereken kişilerin veya olayların değil, aynı zamanda unutulması gerekenlerin belirlenmesiyle de ilgilidir. Toplumsal hafıza, kamusal alanda çeşitli araçlarla görünür hale gelir ve sürekli olarak topluma hatırlatılır hatta aynı zamanda bu yöntemlerle unutturulan kısımlarda olabilir. Siyasi alanın hafızayı inşa etme ve yönlendirme gücünü pekiştirmek için bu araçlar çok önemlidir. Toplumsal hafızayı görünür hale getiren yöntemler şunlardır;

4.1. Anıtlar ve Mekânsal Semboller

Anıtlar ve mekânsal semboller, toplumsal hafızanın somut ve görünür hale gelmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Toplumsal hafızanın somutlaştırıldığı alanlar; müzeler, ulusal anıtlar ve belirli olaylara adanmış mekânlardır. Bu tür semboller, geçmişin kamusal alanda sürekli olarak görünür kılınması için yardımcı olur. Nora’ya göre mekânlar, “riti olmayan toplumların ritleridir; kutsallığı olmayan bir toplumun geçici kutsallıklarıdır” (Nora, 2006). Bu tanıma göre baktığımızda da anıtların ve mekânsal sembollerin toplum üzerinde büyük bir etkisi vardır. Sonuç olarak, anıtlar ve mekânsal semboller, geçmişin hatırlanmasını sağlarken aynı zamanda toplumsal kimliği güçlendiren, kültürel ve politik anlam taşıyan araçlar olarak da işlev görür.

4.2. Milli Bayramlar ve Ritüeller

Milli bayramlar ve ritüeller, toplumsal hafızanın inşasında ve toplumların kimliklerini oluşturmalarında önemli bir rol oynamaktadır. Belirli günlerde düzenlenen kutlamalar ve anma etkinlikleri kolektif kimlik oluşturmak ve toplumsal hafızayı sürdürmek için çok önemlidir. Gellner (1983), *Nations and Nationalism* adlı eserinde, ulusların milli bayramlar ve ritüeller aracılığıyla toplumsal hafızalarını inşa ettiklerini belirtir. Papadopoulos (2003), milli bayramların ve ritüellerin, modern devletlerde toplumu birleştirici bir kimlik etrafında toplama işlevi olduğunu söyler. Bu ritüeller, toplumsal üyeler arasında ortak bir geçmişi paylaşma duygusu yaratır ve aidiyetin sürdürülmesine katkı sağlar.

4.3. Eğitim Programları

Eğitim programlarının, bir toplumun temel yapı taşlarından biri olduğu söylenbilir. Toplumsal hafızanın genç nesillere aktarılmasında eğitim sistemi en etkili araçlardan biridir. Bu süreç, sosyal bilgiler dersinin belirli tarihsel olayları ve ulusal değerleri öğretmesiyle doğrudan ilişkilidir. Apple, eğitim sistemlerinin yalnızca bilgi aktarımı sağlamalarının yanı sıra toplumsal değerleri ve ideolojileri yayarak bu değerlerin toplumsal yapıya entegre edilmesine hizmet ettiğini belirtir (Apple,2004). Bu durumda eğitim programları kritik bir değere sahiptir.

4.4. Medya ve Popüler Kültür

Medya ve popüler kültür de diğer yöntemler gibi bireyler ve toplumsal yapılar üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Medya, özellikle günümüz dijital çağında toplumsal hafızaya ve kolektif kimliklere yönelik etkisi olan unsurlar arasında yer almaktadır. Edebiyat, sinema ve medya gibi araçların yardımıyla toplumsal hafıza geniş kitlelere ulaşabilir ve aktarılabilir. Bu tür materyaller, toplumsal hafızayı biçimlendiren ve yaygınlaştıran kritik bileşenlerdir. Hafızanın geniş kitlelere ulaştırılması ve biçimlendirilmesi için medya ve popüler kültür çok önemlidir (Schudson, 1992). Bu araçlar, genç nesillere toplumsal belleği aktarmak için iyi çalışsalar da, zaman zaman manipülatif bir işlevde de oynayabilirler (Olick ve Robbins, 1998). Fiske (1990), popüler kültürün sadece eğlence özelinde değil bunun yanı sıra toplumsal değerlerin, ideolojilerin ve sınıf farklılıklarının toplumun çeşitli katmanlarına nasıl yayıldığını gösterdiğini belirtir.

4.5. Kamusal Söylemler

Kamusal söylemler, toplumun ideolojileri ve güç ilişkileri hakkında kamuya açık alanlarda yapılan konuşmalardır. Resm  kurumlar ve siyasi liderler tarafından yapılan açıklamalar, toplumsal hafızanın nasıl anlaşılacağı ve yorumlanacağı hakkında yönlendirmelerde bulanabilecek konuşmalardır. Toplumunu etkileyen siyasilerin, önderlerin veya büyük düşünürlerin söylemleri insanların zihninde yer edinmektedir. Bu tür söylemler toplumun fikirlerini, olaylar hakkındaki algılarını yönlendirebilmekte ve toplumsal hafızayı etkileyebilmektedir. Habermas'a göre (1989), kamusal söylem, toplumsal yapının değişimine ve toplumsal ilişkilerin yeniden şekillendirilmesine olanak tanır. Hafızalarda yer edinmiş söylemlere yer vermek öğrencilere önemli olayların aktarımında uygulanabilecek yollardan biri olabilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, siyasal alan tarafından inşa edilen toplumsal hafızanın 2024 Sosyal Bilgiler  ğretim Programı'ndaki yansımalarını

incelemektir. Araştırma, siyasal alanın toplumsal hafıza üzerindeki etkisini ve bunun öğretim programlarında nasıl kullanıldığını inceleyerek öğrencilerin hafıza inşasına yönelik hangi mesajları verdiğini belirlemeyi amaçlamaktadır. Siyasal alan ile toplumsal hafıza ilişkisi üzerinden eğitimin rolünü tartışmak ve programda yer alan kazanım, değer, beceri, kavram ve içeriklerin bu bağlamda nasıl düzenlendiğini değerlendirmek amaçlanmıştır. Sosyal bilgiler dersinin toplumsal hafıza oluşturma sürecindeki potansiyel rolü ve siyasi alanın bu sürece katkıları hakkında kapsamlı bir bakış açısı sunmak ve siyasi alanının toplumsal hafızayı inşa sürecinin 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programına ve 5.sınıf sosyal bilgiler ders kitabına nasıl yansıdığını incelemek amaçlanmıştır. Siyasi alanın toplumsal hafızayı nasıl şekillendirdiğini göstererek bu durumun eğitim alanında nasıl bir etkisi olduğunu inceleyip literatüre katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Bu bağlamda araştırmanın konusu aşağıdaki sorular üzerinden şekillenmiştir;

1. 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki kavramlar, toplumsal hafızanın siyasal alan tarafından inşası bağlamında nasıl ele alınmıştır?
2. 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki değerler, toplumsal hafızanın siyasal alan tarafından inşası bağlamında nasıl ele alınmıştır?
3. 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki beceriler, toplumsal hafızanın siyasal alan tarafından inşası bağlamında nasıl ele alınmıştır?

Çalışmamız bu sorular ekseninde ilerlemiş ve belirtilen dokümanlar incelenmiştir. Toplumsal hafıza ve siyasal alan kavramları çalışmanın sorularının ana hattını oluşturmaktadır.

5. Yöntem

5.1. Araştırmanın Amacı ve Deseni

Bu çalışmanın amacı, siyasal alan tarafından inşa edilen toplumsal hafızanın 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'ndaki yansımalarını incelemektir. Araştırma, siyasal alanın toplumsal hafıza üzerindeki etkisini ve bunun öğretim programlarında nasıl kullanıldığını inceleyerek öğrencilerin hafıza inşasına yönelik hangi mesajları verdiğini belirlemeyi amaçlamaktadır. Siyasal alan ile toplumsal hafıza ilişkisi üzerinden eğitimin rolünü tartışmak ve programda yer alan kazanım, değer, beceri, kavram ve içeriklerin bu

bağlamda nasıl düzenlendiğini değerlendirmek amaçlanmıştır. Sosyal bilgiler dersinin toplumsal hafıza oluşturma sürecindeki potansiyel rolü ve siyasi alanın bu sürece katkıları hakkında kapsamlı bir bakış açısı sunmak ve siyasi alanının toplumsal hafızayı inşa sürecinin 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programına ve 5.sınıf sosyal bilgiler ders kitabına nasıl yansıdığını incelemek amaçlanmıştır. Siyasi alanın toplumsal hafızayı nasıl şekillendirdiğini göstererek bu durumun eğitim alanında nasıl bir etkisi olduğunu inceleyip literatüre katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Bu bağlamda araştırmanın konusu aşağıdaki sorular üzerinden şekillenmiştir;

4. 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki kavramlar, toplumsal hafızanın siyasi alan tarafından inşası bağlamında nasıl ele alınmıştır?
5. 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki değerler, toplumsal hafızanın siyasi alan tarafından inşası bağlamında nasıl ele alınmıştır?
6. 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki beceriler, toplumsal hafızanın siyasi alan tarafından inşası bağlamında nasıl ele alınmıştır?

Çalışmamız bu sorular ekseninde ilerlemiş ve belirtilen dokümanlar incelenmiştir. Toplumsal hafıza ve siyasi alan kavramları çalışmanın sorularının ana hattını oluşturmaktadır.

Bu çalışma nitel bir araştırma yöntemi kullanarak yürütülmüştür. Siyasi alan tarafından toplumsal hafızanın inşa edilme sürecine yönelik bir inceleme yapıldığından, çok çeşitli sosyal ve kültürel dinamiklerin derinlemesine analiz edilmesi hedeflenmiştir.

Doküman incelemesi deseni araştırmanın temelini oluşturmuştur. Bu desen, görsel ve yazılı materyallerin kapsamlı bir şekilde incelenmesine dayanmaktadır. 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı dokümanları, 2024 5.sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı ve ilgili akademik literatür bu çalışmanın konusu oldu. Bu yaklaşımlar, siyasi hafızanın nasıl inşa edildiğini anlamada uygun bir  er eve sağlar. Geçmiş ve mevcut uygulamaları karşılaştırarak bunu yapabilmeyi hedeflemektedir.

5.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, aşağıdaki veri toplama aracı olarak doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizi, 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve

2024 5.sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı incelenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan sonuçlar, öğretim yaklaşımları ve içerikler incelenmiştir. Akademik makaleler, kitaplar ve raporlar temin edilip incelenmiştir.

5.3. Verilerin Analizi

Veriler, betimsel analiz yöntemiyle ve doküman incelemesi aracılığıyla analiz edilmiştir. Betimsel analiz ile programdaki kazanımlar programda yer alan kazanım, değer, beceri, kavram ve içerikleri siyasal hafıza bağlamında detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu süreçte öne çıkan temalar ve siyasal söylemlerin eğitime nasıl yansıdığı incelenmiştir. Betimsel analiz, elde edilen verilerin doğru bir şekilde temsil edilmesini sağlayarak, araştırmacının gözlemlerini veya bulgularını anlamlı bir şekilde organize etmesine yardımcı olur (Creswell, 2014).

Doküman incelemesi, nitel araştırmalarda kullanılan, belirli yazılı veya görsel materyallerin analiz edilerek bilgi toplama süreci olarak tanımlanabilir. Bu yöntem, mevcut yazılı belgelerin (örneğin raporlar, dergiler, politikalar, resmi belgeler, mektuplar vb.) sistematik bir şekilde incelenmesini içerir ve genellikle araştırmacıların topladıkları verilerin zenginleştirilmesi veya doğrulanması amacıyla kullanılır (Bowen, 2009).

6. Bulgular

Araştırmanın bulguları, 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve 5. sınıf ders kitabından elde edilen bulgularla oluşturulmuştur. 5.Sınıf 2024 Sosyal Bilgiler Ders Kitabı incelendiğinde “Birlikte Yaşamak, Evimiz Dünya, Ortak Mirasımız, Yaşayan Demokrasimiz, Hayatımızdaki Ekonomi, Teknoloji ve Sosyal Bilimler” şeklinde altı adet öğrenme alanı olduğu görülmektedir. Bu öğrenme alanları kavram, değer, beceri bakımından incelenmiştir ve bu öğelerin ders kitabına nasıl yansıdığına dair örneklerle yer verilmiştir.

6.1. Birinci Alt Probleme Dair Bulgular

Tablo 1. 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Toplumsal Hafıza ile İlgili Kavramlar

Öğrenme Alanları	Kavramlar
Birlikte Yaşamak	Birlik ve Beraberlik
	Dayanışma
	Grup
	Kültür
	Rol
	Saygı
Evimiz Dünya	Yardımlaşma
	Afet
	Beşeri Çevre
	Coğrafya
	Doğal Çevre
Ortak Mirasımız	Komşu Devlet
	Avcı Toplayıcı Toplum
	Medeniyet
	Milat
	Ortak Miras
Yaşayan Demokrasimiz	UNESCO
	Yerleşik Hayat
	Cumhuriyet
Hayatımızdaki Ekonomi	Demokrasi
	Tasarruf
Teknoloji ve Sosyal Bilimler	Teknoloji

Tablo 1’de görüldüğü üzere 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda öğrenme alanları ele alınıp her öğrenme alanında toplumsal hafıza ile ilgili hangi kavramlara yer verildiğ  incelenmiştir. 1-2 ve 3. öğrenme alanlarında toplumsal hafıza ile ilgili kavramlara sıkça rastlanırken 4. öğrenme alanında toplumsal hafıza ile ilgili iki adet kavram bulunmaktadır. 5. öğrenme alanında toplumsal hafıza ile ilgili bir adet kavrama rastlanmıştır. Son olarak 6. öğrenme alanında toplumsal hafıza ile ilgili bir adet kavram bulunmaktadır.

Bu kavramların ders kitabındaki yansımalarına bakacak olursak genel olarak etkinliklerin içerisinde yer verilmiştir. Örneğin,

“Birlikte Yaşamak” Öğrenme Alanında “kültür” kavramı SB.5.1.2. Kültürel özelliklere saygı duymanın birlikte yaşamaya etkisini yorumlayabilme öğrenme çıktısıyla yer verilmiştir. Bu uygulamada toplumsal hafızanın bir parçası olan kültürel özelliklerimizin etkinlikler yoluyla öğrencilere kazandırılması hedeflenmiştir. Ayrıca bu durum ders kitabına ise şu şekilde yansımıştır;

Şekil 1. Sosyal Bilgiler 5.sınıf Ders Kitabından Örnek (MEB, 2024, 1. Kitap s.22)

Kitaptaki etniklik örneğinde, TRT kurumu aracılığıyla gerçekleştirilen Uluslararası 23 Nisan Çocuk Şenliği öğrencilere izletilerek öğrencilerde resmi hafıza inşası yoluyla anma törenlerine yönelik belirli bir hafıza anlayışı oluşturulması hedeflenmiştir.

“Evimiz Dünya” Öğrenme Alanında “doğal çevre” ve “beşerî çevre” kavramlarına “SB.5.2.2. Yaşadığı ilde doğal ve beşerî çevredeki değişimi neden ve sonuçlarıyla yorumlayabilme” öğrenme çıktısıyla yer verilmiştir. Bu durum ders kitabına ise şu şekilde yansımıştır;

Şekil 2. Sosyal Bilgiler 5.sınıf Ders Kitabından Örnek (MEB, 2024, 1. Kitap s.58,59)

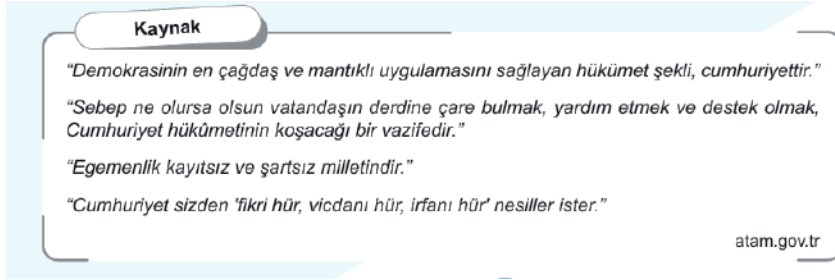
“Ortak Mirasımız” Öğrenme Alanında *milat* kavramı “SB.5.3.2. Anadolu’da ilk yerleşimleri kuran toplumların sosyal hayatlarına yönelik bakış açısı geliştirebilme” öğrenme çıktısıyla yer verilmiştir. Bu durum ders kitabına ise şu şekilde yansımıştır;

Şekil 3. Sosyal Bilgiler 5.sınıf Ders Kitabından Örnek (MEB, 2024, 1. Kitap s.114)

Kitaptaki bu bölümde, Göbeklitepe’nin ilk inanç merkezi ve ilk yerleşim yeri olması özelliğine değinilmesiyle bu bölge öğrencilerin zihninde bir hafıza mekanı olarak yer edinecektir.

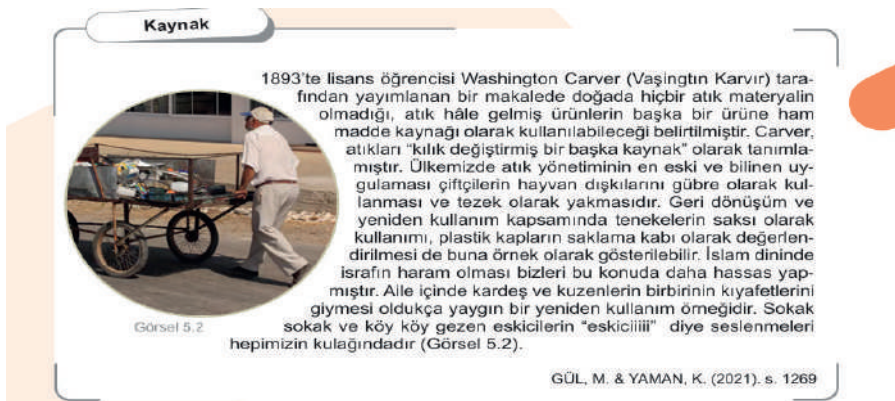
“Yaşayan Demokrasimiz” öğrenme alanında “demokrasi” ve “cumhuriyet” kavramlarına “SB.5.4.1. Demokrasi ve cumhuriyet kavramları arasındaki ilişkiyi çözümleyebilme” öğrenme çıktısıyla yer verilmiştir. Bu durum ders kitabına ise şu şekilde yansımıştır;

Şekil 4. Sosyal Bilgiler 5.sınıf Ders Kitabından Örnek (MEB, 2024, 2. Kitap s.18)

Kitapta, Kocatürk'ün Atatürk Araştırma Merkezi'nde yayımlanan Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri(1999) kitabından alınan alıntıyla Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu olan Mustafa Kemal Atatürk'ün sözlerine yer vererek Cumhuriyet'in önemi, yeri ve niteliklerini ifade edebilmeleri amaçlanmıştır. Bu örnekte kullanılan sözlerin Atatürk Araştırma Merkezi'nden alınması geçmişten günümüze Atatürk'ün etkisinin devam ettiğini ve ülkemizdeki önemini koruduğunu göstermektedir. Böylelikle toplumsal hafızada yer edinen Cumhuriyet ve demokrasi kavramlarının toplumsal hafızada nasıl anlaşılacağı ve yorumlanacağı şekillendirilmeye çalışılmıştır.

"Hayatımızdaki Ekonomi" öğrenme alanında "tasarruf" kavramı "SB.5.5.1. Kaynakları verimli kullanmanın doğa ve insanlar üzerindeki etkisini yorumlayabilme" öğrenme çıktısıyla yer almıştır. Bu kavram ders kitabına şu şekilde yansıtılmıştır;

Şekil 5. Sosyal Bilgiler 5.sınıf Ders Kitabından Örnek (MEB, 2024, 2. Kitap s.70)

Örnekteki okuma metniyle kültürümüzde var olan alışkanlıklarımıza, davranışlarımıza değinerek toplumsal hafızanın getirilerine yer verildiğı görülmektedir. Metinde bulunan “ ift ilerin hayvan dışkılarını tezek olarak yakması, tenekelerin saksı olarak değerdendirilmesi, plastik kapların saklama kabı olarak kullanılması” ifadeleri bunun açık bir örneğidir.

“Teknoloji ve Sosyal Bilimler”  ğrenme alanında “teknoloji” kavramı “SB.5.6.1.Teknolojik gelişmelerin toplum hayatına etkilerini tartışabilme” öğrenme çıktısıyla yer almıştır. Bu kavram ders kitabına şu şekilde yansıtılmıştır;

şekil 6. Sosyal Bilgiler 5.sınıf Ders Kitabından  rnek (MEB, 2024, 2. Kitap s.120)

Örnekteki okuma metninde geçmişten günümüze değışen teknolojinin kültür, ekonomi ve toplum hayatına etkilerine değinildiğı görülmektedir.

6.2. İkinci Alt Probleme Dair Bulgular

Tablo 2. 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Toplumsal Hafıza ile İlgili Değerler

ÖĞRENME ALANLARI	DEĞERLER
Birlikte Yaşamak	Vatanseverlik Yardıms severlik
Evimiz Dünya	N/A Sevgi
Ortak Mirasımız	Vatanseverlik
Yaşayan Demokrasimiz	Yardıms everlik
Hayatımızdaki Ekonomi	N/A
Teknoloji ve Sosyal Bilimler	N/A

Tablo 2’de görüldüğü üzere 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda öğrenme alanları ele alınıp her öğrenme alanında toplumsal hafıza ile ilgili hangi değerlere yer verildiği incelenmiştir. Genel olarak bakıldığında programda toplumsal hafıza ile ilgili olan değer öğelerinin az olduğu görülmektedir. 1.öğrenme alanında toplumsal hafıza ile ilgili iki adet değer yer almaktadır. 2. öğrenme alanında toplumsal hafıza ile ilgili değer bulunmamaktadır. 3. öğrenme alanında toplumsal hafıza ile ilgili iki adet değer bulunmaktadır. 4. öğrenme alanında toplumsal hafıza ile ilgili bir adet değer bulunmaktadır. 5.ve 6. öğrenme alanlarında toplumsal hafıza ile ilgili değer öğesine rastlanmamıştır.

Bu değerlerin ders kitabındaki yansımalarına öğrenme alanlarına göre bakacak olursak;

“Birlikte Yaşamak” öğrenme alanında “vatanseverlik” değeri “SB.5.1.2. Kültürel özelliklere saygı duymanın birlikte yaşamaya etkisini yorumlayabilme” öğrenme çıktısıyla yer almıştır. Ders kitabında verilen okuma parçalarının içinde vatanseverlik değerinin kazandırılması hedeflenmiştir.

Kaynak

"7 yaşıma kadar beni dedem Şehirli Mehmet büyüt-müş. Eskinin hikâyesini hep ondan işittim. 1878'de Türk bayrağının gönderden indirilişini, İngiliz bay-rağının çekilişini yaşamış. 'Osmanlı yamandı... Gittiler ama yine gelecekler... Ben göremeyece-ğim ama sizler göreceksiniz.' derdi. 'Yine gele-cекler...' Hep buna inanarak yaşayacaktık çün-kü Kıbrıs'ın bir Türk adası olduğunu biliyorduk."

Aydın Türklük Bilgisi Dergisi, 2021

Kıbrıslı Türkler, uzun yıllar boyunca azim ve kararlılık içerisinde varlıklarını ve bağımsızlıklarını koruma mücadelesi vermişlerdir. Türkiye'nin Kıbrıs Barış Harekâtı'nı gerçekleştirmesi sonrasında Rauf Denktaş ile Kıbrıslı vatan-severlerin çabaları ile 15 Kasım 1983 Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti kurulmuştur.

Şekil 7. Sosyal Bilgiler 5.sınıf Ders Kitabından Örnek (MEB, 2024, 1. Kitap s.24)

Örnekteki okuma metninde KKTC'nin kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın Kıbrıs halkının duygularını anlattığı sözlerine yer verilmiştir. Bu okuma metninde vatanseverlik değeri ön planda tutulmuştur. Vatanseverlik değerinin Kıbrıs örneğiyle verilmesinde, Türklerin Kıbrıs'ın kurtuluşunda gösterdiği desteklerin göz önünde bulundurulduğu düşünülebilir. Metinde yer alan "Kıbrıs'ın bir Türk adası olduğunu biliyorduk." ifadesi bu durumu açıklamaktadır.

"Evimiz Dünya" öğrenme alanında toplumsal hafızayla ilgili değere rastlanmamıştır.

"Ortak Mirasımız" öğrenme alanında "sevgi" değeri "SB.5.3.1. Yaşadığı ildeki ortak miras öğelerine ilişkin oluşturduğu ürünü paylaşabilme" öğrenme çıktısıyla yer almıştır. Ders kitabına ise şu şekilde aktarılmıştır;

Dabkeh (dabki), Filistin'de geleneksel nefesli çalgılar ve popüler şarkıların eşlik ettiği ünlü bir grup dansıdır (Görsel 3.48). Sosyal bir aktivite olan dabkeh; festivaller, kutlamalar, düğün, mezuniyet gibi etkinliklerde gerçekleştirilir. Filistinlilerin çoğu dabkeh dansını bilir ve sevinçlerini aileleri, arkadaşları ve komşularıyla bu dans yaparak paylaşırlar. Eşlik eden şarkıların sözleri yerel lehçelerdedir ve cesaret, güç, sevgi gibi duyguları ifade eder. Dabkeh, kültürel kimliği ifade etmenin, çeşitli kutlamaların ve sosyal bağları kuvvetlendirmenin bir yoludur.

Şekil 8. Sosyal Bilgiler 5.sınıf Ders Kitabından Örnek (MEB, 2024, 1. Kitap s.147)

Verilen okuma parçasında Filistin'in sevgi duygusunu dans ile yansıtmaya çalışmasına vurgu yapmıştır. Sevgi değerinin sadece bir okuma metni içerisinde yer almış olması eksik görülmüştür. Çünkü toplumumuzun sevgi, saygı gibi değerlere verdiği önemi göz önünde bulunduracak olursak yüzeysel kaldığı söylenebilir. Sevgi değerinin ne kadar önemli olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Böyle bir durumda Filistin dans figürleriyle sınırlı kalması doğru mudur? Ülkemizle ilgili verilecek örneklerle çeşitlendirilebileceği düşünülmüştür. Ayrıca kitaptaki öğrenme alanı içerisinde verilen sevgi değeri örneğinin öğrenme çıktısıyla bağlantısının düşük olduğu görülmüştür.

“Yaşayan Demokrasimiz” öğrenme alanında **“yardımseverlik”** değeri **“SB.5.4.2. Toplum düzenine etkisi bakımından etkin vatandaş olmanın önemine yönelik çıkarımda bulunabilme”** öğrenme çıktısında yoğun bir şekilde verilmiştir. Örneğin;

Görsel 4.18

Dedektif öğrenciler iyiliğin izini sürüyor

"... Kocaeli'deki bir ortaokulda uygulamaya alınan projeyle çocuklar, sosyal sorumluluk çalışmaları yaparak iyiliği ve yardımlaşmayı öğreniyor.

Proje kapsamında öğrencilerin aktif katılımları ile huzurevi ziyareti, görme engelli bireyler için kitap seslendirme gibi etkinlikler yapılıyor. Yürütülen projeyle öğrencilerin etkin bir vatandaş olarak çevresindeki sorunları fark etmeleri, sorunların çözümüne katkıda bulunmaları, ülkesine ve milletine faydalı bireyler olmaları hedefleniyor..."

(Genel ağdan alınmıştır.)

Şekil 9. Sosyal Bilgiler 5.sınıf Ders Kitabından Örnek (MEB, 2024, 2. Kitap s.28)

Verilen okuma metninde, yardımlaşma değerinin Kocaeli ilinde uygulamaya alınan proje örneğiyle verilmesi amaçlanmıştır. Huzurevi ziyareti, görme engelli bireyler için kitap seslendirme gibi etkinlikler ile öğrencileri yardımlaşmaya teşvik etmenin hedeflendiği görülmektedir.

“Hayatımızdaki Ekonomi” ve **“Teknoloji ve Sosyal Bilimler”** öğrenme alanlarında toplumsal hafıza ile ilgili değere rastlanmamıştır.

6.3.        Alt Probleme Dair Bulgular

Tablo 3. 2024 Sosyal Bilgiler  ğretim Programı Toplumsal Hafıza ile İlgili Beceriler

��RENME ALANLARI	BECERİLER
Birlikte Yaşamak	Sorumluluk
	Sosyal Farkındalık
	Mek�nsal D������
Evimiz D��nya	Değ������ ve S��rekli��i Algılama
	Sosyal Katılım
	Bilgi Toplama
	��������
Ortak Mirasımız	Kanıtı Dayalı Sorgulama ve Ara��tırma
	Tarihsel Empati
	Sosyal Katılım
Yaşayan Demokrasimiz	Sorumluluk
	Ele��tirel Bakma
	İletişim
	��������
	Sosyal Farkındalık
Hayatımızdaki Ekonomi	N/A
Teknoloji ve Sosyal Bilimler	Kanıtı Dayalı Sorgulama ve Ara��tırma
	Gerek��li Yargıda Bulunma

Tablo 3’de g  r  ld  ğ     zere 2024 Sosyal Bilgiler  ğretim Programı’nda   ğrenme alanları ele alınıp her   ğrenme alanında toplumsal hafıza ile ilgili hangi becerilere yer verildiğ   incelenmi  tir. 1.   ğrenme alanında toplumsal hafıza ile ilgili iki adet beceri bulunmaktadır. 2.   ğrenme alanında toplumsal hafıza ile ilgili be   adet beceri bulunmaktadır. 3.   ğrenme alanında toplumsal hafıza ile ilgili iki adet beceri bulunmaktadır. 4.   ğrenme alanında toplumsal hafıza ile ilgili altı adet beceriye yer verilmi  tir. 5.   ğrenme alanında toplumsal hafıza ile ilgili beceriye rastlanmamı  tır. Son olarak 6.   ğrenme alanında toplumsal hafıza ile ilgili iki adet beceriye yer verilmi  tir.

Bu becerilerin ders kitabındaki yansımalarına bakacak olursak;

“**Birlikte Yaşamak**”   ğrenme alanında “sorumluluk” becerisi “**SB.5.1.1. D  hil olduğ   gruplar ve bu gruplardaki rolleri arasındaki ilişkileri   z  mleyebilme**”   ğrenme çıktısında yer almı  tır.   rneğ  n;

Kaynak

- Komşusu açken tok yatan bizden değildir.
- Komşu komşunun külüne muhtaçtır.
- Ev alma, komşu al.

diyanet.gov.tr, sozluk.tdk.gov.tr

Şekil 10. Sosyal Bilgiler 5.sınıf Ders Kitabından Örnek (MEB, 2024, 1. Kitap s.16)

Verilen parçada insanların toplumsal hafızasında yer alan hadisi şerif ve atasözlerine yer vererek sorumluluk becerisine değindiği görülmektedir. Hadis-i şerife yer verilmesi ve kaynak olarak diyanet sayfasının kullanılmasıyla dini değerlere de değinildiği düşünülmektedir.

“Evimiz Dünya” öğrenme alanında “mekânsal düşünme” becerisi “SB.5.2.1. Yaşadığı ilin göreceli konum özelliklerini belirleyebilme” öğrenme çıktısıyla verilmiştir. Ders kitabındaki örneği şu şekildedir;

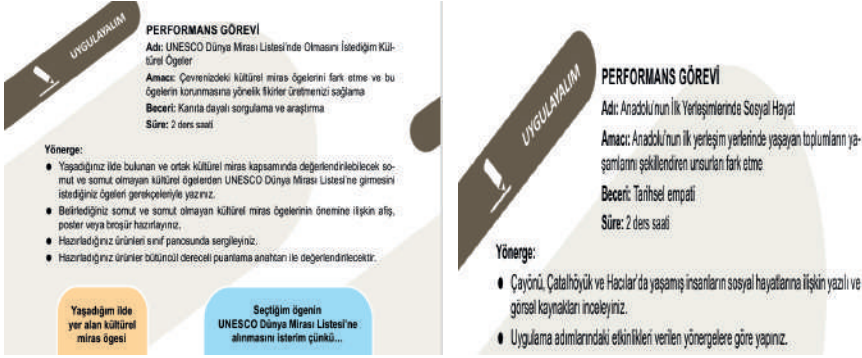
İLİMİZİN GÖRECELİ KONUMU

Öğretmenimiz “Çocuklar, bugün sizlerle şehir bulmaca oyunu oynayacağız.” dedi. Birden babamın anlattıklarını hatırladım. Babam, eskiden “şehir bulmaca” adlı oyunu oynadıklarını söylemişti. Acaba öğretmenimin bahsettiği oyun babamların oynadığı oyun muydu, diye düşünmeye başladım. O sırada öğretmenimiz oyunun kurallarını sıraladı: “Çocuklar, ben bir şehir belirleyeceğim ama bu şehri size söylemeyeceğim. Siz, şehri bulmak için bana sorular sorup aldığınız cevaplarla şehri bulmaya ve haritada göstermeye çalışacaksınız (Görsel 2.1). Şehri haritada ilk gösteren oyunu kazanır.”

Şekil 11. Sosyal Bilgiler 5.sınıf Ders Kitabından Örnek (MEB, 2024, 1. Kitap s.50)

Örnekteki okuma metninde bireysel hafızaya değinerek anılar üzerinden mekânsal düşünme becerisine yer verildiği görülmektedir.

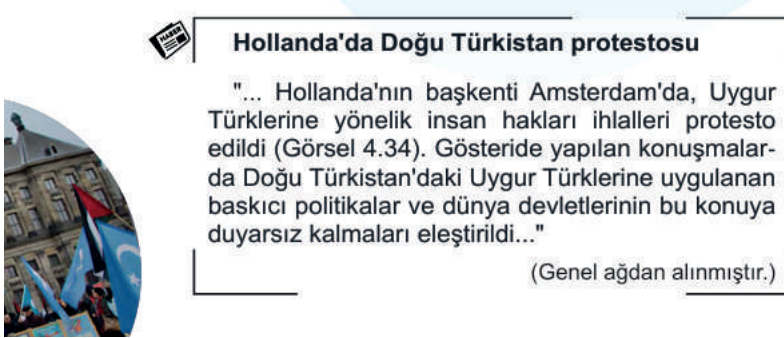
“Ortak Mirasımız” öğrenme alanında “kanıta dayalı sorgulama ve araştırma” becerisi ile “tarihsel empati” becerisinin etkinlikler üzerinden kazandırılması amaçlanmıştır.

Şekil 12. Sosyal Bilgiler 5.sınıf Ders Kitabından Örnek (MEB, 2024, 1. Kitap s.108,s.122)

Verilen etkinliklerde UNESCO Dünya Miras Listesi'ndeki kültürel öğelerimiz ve Anadolu'daki ilk yerleşim yerlerindeki toplumlar üzerinden becerileri kazandırmanın hedeflendiği görülmektedir.

"Yaşayan Demokrasimiz" öğrenme alanında "eleştirel bakma" becerisi "SB.5.4.3. Temel insan hak ve sorumluluklarının önemini sorgulayabilme" öğrenme çıktısında yer almıştır. Ders kitabında şu şekilde yer almıştır;

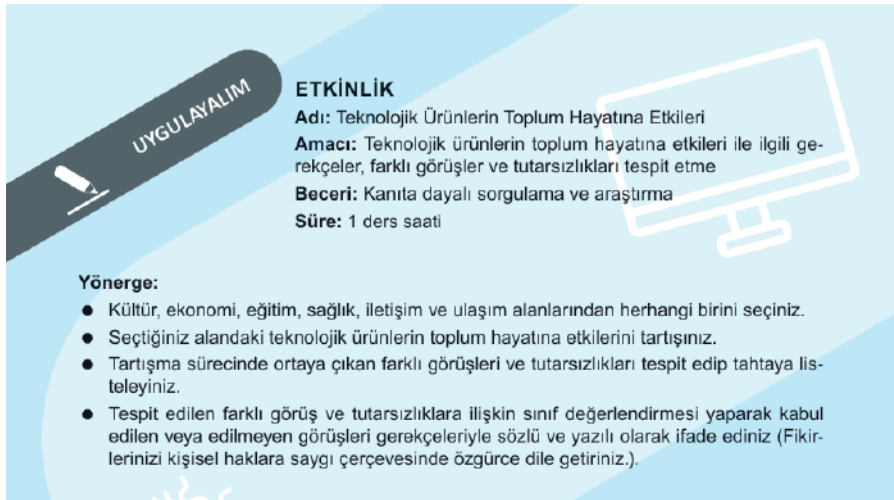
Şekil 13. Sosyal Bilgiler 5.sınıf Ders Kitabından Örnek (MEB, 2024, 2. Kitap s.40)

Örnekteki okuma metninde Doğu Türkistan'daki zulme karşı eleştirel bakış açısı ile değinildiği görülmektedir. Verilen bu etkinlikte Türkiye'de yapılan desteklere de yer verilebilirdi. Böylelikle öğrencilerin olayı benimsemesi açısından daha olumlu etkilerinin olabileceği söylenebilir. Fuat Keyman'ın Doğu Türkistan meselesine dair yaptığı açıklamalarında, bu konunun insan hakları ihlaliyle sınırlı kalmadığını, aynı zamanda Türk dünyası ve küresel siyaset bağlamında önemli bir mesele olduğunu

vurgulamaktadır. Keyman’a göre, Doğu Türkistan’daki zulüm, sadece eleştirel bir bakış açısıyla değil, aynı zamanda zulme karşı ortaya konulan insani ve siyasi dayanışmayla ele alınmalıdır. Bu bağlamda, okuma metninde verilen Doğu Türkistan’daki zulme eleştirel bir bakış açısıyla yer verilmesi önemli olmakla birlikte, Türkiye’nin Doğu Türkistan’a yönelik desteklerine de vurgu yapılması öğrenciler açısından daha bütünsel bir öğrenme deneyimi sunabilir. Keyman’ın belirttiği gibi, bu tür durumlarda uluslararası dayanışma ve Türkiye’nin insani politikalarının altını çizmek, öğrencilerin hem eleştirel düşünme becerilerini geliştirmelerine hem de olaylarla daha derin bir bağ kurmalarına yardımcı olabilir (Keyman, 2021).

“Hayatımızdaki Ekonomi” öğrenme alanında toplumsal hafıza ile ilgili beceriye rastlanmamıştır.

“Teknoloji ve Sosyal Bilimler” öğrenme alanında “kanıta dayalı sorgulama ve araştırma” becerisi “SB.5.6.1.Teknolojik gelişmelerin toplum hayatına etkilerini tartışabilme” öğrenme çıktısı ile verilmiştir.

ETKİNLİK

Adı: Teknolojik Ürünlerin Toplum Hayatına Etkileri

Amacı: Teknolojik ürünlerin toplum hayatına etkileri ile ilgili gerekçeler, farklı görüşler ve tutarsızlıkları tespit etme

Beceri: Kanıta dayalı sorgulama ve araştırma

Süre: 1 ders saati

Yönerge:

- Kültür, ekonomi, eğitim, sağlık, iletişim ve ulaşım alanlarından herhangi birini seçiniz.
- Seçtiğiniz alandaki teknolojik ürünlerin toplum hayatına etkilerini tartışınız.
- Tartışma sürecinde ortaya çıkan farklı görüşleri ve tutarsızlıkları tespit edip tahtaya listelleyiniz.
- Tespit edilen farklı görüş ve tutarsızlıklara ilişkin sınıf değerlendirmesi yaparak kabul edilen veya edilmeyen görüşleri gerekçeleriyle sözlü ve yazılı olarak ifade ediniz (Fikirlerinizi kişisel haklara saygı çerçevesinde özgürce dile getiriniz.).

Şekil 14. Sosyal Bilgiler 5.sınıf Ders Kitabından Örnek (MEB, 2024,2. Kitap s.127)

Verilen etkinlikte “kanıta dayalı sorgulama ve araştırma becerisi”nin teknolojik ürünlerin toplum hayatına etkileri üzerinden kazandırılmasının hedeflendiği görülmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, toplumsal hafızanın 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’nda yer alan kavram, değer ve becerilere yansımaları, 2024 Sosyal Bilgiler 5. Sınıf Ders Kitabı’nda etkinlikler, okuma metinleri, ölçme ve değerlendirme bölümleriyle yer aldığı görülmüştür.

7. Sonuç ve Değerlendirme

Toplumsal hafızanın siyasal alan tarafından inşa edilme sürecinin, insanların tarihsel olaylara, ortak değerlere ve kimlik algısına yönelik tutumlarında belirleyici bir rol oynadığı söylenebilir. Bu sürecin şekillenmesinde siyasal ideolojiler, resmi söylemler ve eğitim araçları gibi ögeler de etkili olabilmektedir. Öğretim programları ve ders kitapları toplumsal hafıza inşasında önemli rolü olan araçlardır. Sosyal bilgiler dersi, toplumsal hafızanın inşa sürecini tarihsel olayların aktarımı, ulusal kimlik oluşturma ve vatandaşlık bilinci kazandırma hedefleriyle şekillendirmektedir. Bu araştırmada, toplumsal hafızanın siyasal alan tarafından inşa süreci, 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'ndaki öğrenme alanları ve öğrenme çıktıları üzerinden kavram, beceri, değer bağlamında incelenmiştir. Bu ögelerin 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı'na yansımalarının etkinlikler, okuma parçaları, örnek olaylar, ölçme ve değerlendirme süreçleriyle olduğu görülmektedir.

Öğretim programı, öğrenme alanları temel alınarak incelenmiştir. 6 tane öğrenme alanı tek tek ele alınmış ve ders kitabı içeriklerine de değinilmiştir. Elde edilen sonuçlara bakacak olursak, “Birlikte Yaşamak” öğrenme alanında toplumsal hafıza ile ilgili yedi adet kavrama yer verilirken “Hayatımızdaki Ekonomi” ile “Teknoloji ve Sosyal Bilimler” öğrenme alanlarında birer tane toplumsal hafıza ile ilgili kavrama yer verildiği görülmüştür. Bu doğrultuda da öğrenme alanları içerisinde toplumsal hafıza kavramlarının dengesiz dağılımının söz konusu olduğu görülmektedir. Ders kitabına baktığımızda ise, öğrenme alanları içerisinde toplumsal hafıza ile ilgili kavramlara genellikle etkinlikler ve okuma parçaları yoluyla yer verildiği görülmüştür. Ancak bu bölümlerde toplumsal hafıza ile ilgili kavramların öğretilmesine tam anlamıyla vurgu yapılmadığı dikkat çekmektedir. Bu noktada ders kitabında bulunan bazı etkinlikler ile verilen kavramların tekrar ettiği de görülmektedir. Buna örnek olarak “Yaşayan Demokrasimiz” öğrenme alanında cumhuriyet ve demokrasi kavramları aynı etkinlik içerisinde verildiği görülmektedir. Birden fazla kavram aynı etkinlik, metin ve konu içerisinde yer almıştır. Etkinlik yoğunluklu bir kitap olduğu göz önüne alınacak olursa çeşitlilik olmasının daha uygun olacağı düşünülmektedir. Farklı kavramlar çeşitli etkinlikler veya okuma parçalarıyla kazandırılmaya çalışılabilir.

Toplumsal hafızanın siyasal alan tarafından inşa edilme sürecinde öğretim programında yer alan değerleri incelendiğimizde toplumsal hafıza ile ilgili değerlerin keza kavramlarda olduğu gibi öğrenme alanları içerisinde belirli bir düzen ya da denge ile dağılmadığı görülmektedir. Örneğin, “Birlikte Yaşamak” ve “Ortak Mirasımız” öğrenme alanlarında toplumsal hafıza ile

ilgili ikişer tane değere vurgu yaparken “Evimiz Dünya”, “Hayatımızdaki Ekonomi” ile “Teknoloji ve Sosyal Bilimler” öğrenme alanlarında toplumsal hafıza ile ilgili herhangi bir değere vurgu yapılmadığı görülmektedir. Oysa ekonomi toplumlar için oldukça belirleyici bir dinamiktir. Her toplumun finansal davranış biçimi de farklılıklar gösterebilir. Örneğin toplumumuzda israfa ilişkin yoğun bir hafıza varken kitapta bu durum vurgulanmamıştır. Ders kitabını ele aldığımızda ise toplumsal hafıza ile ilgili değerlerin öğretiminde etkinlik ve okuma parçalarının yoğunlukta olduğu görülmektedir fakat buna rağmen değerlere ilişkin vurgunun az olduğu söylenebilir. Verilen etkinliklerde ise ağırlıklı olarak vatanseverlik ve yardımseverlik değerlerinin yer aldığı, diğer değerlerin daha geri planda kaldığı görülmektedir. Bu değerlerin önemli olduğu kabul edilmekle birlikte daha yoğun bir şekilde ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Kavramlarla kıyasladığımızda da değerler öğretimi kavram öğretimine göre daha az etkinlik ile ifade edildiği de görülmektedir. Sosyal bilgiler dersinde değerler eğitiminin öneminin ne kadar büyük olduğunu bilmekteyiz. Kitap içeriğinde bunun daha açık bir şekilde görülmesi gerektiği düşünülmektedir.

Toplumsal hafızanın siyasal alan tarafından inşa sürecini öğretim programında yer alan beceriler bağlamında incelendiğimizde ise becerilerde tam olarak yeterli oranda olmasa da değerlere göre daha dengeli bir dağılımın olduğu söylenebilir. Diğer öğelerde olduğu gibi becerilerin de etkinlik ve okuma parçaları yoluyla kazandırılmasının hedeflendiği görülmektedir. Ayrıca verilen etkinliklerin açıklama kısımlarında öğrenciye kazandırılmak istenen hedefler de yazmaktadır. Bu durumda becerilerin direkt olarak yazılmasının gerekli olup olmadığı şüphelidir. Çünkü öğrenci için terimsel ifadelerden ziyade etkinliğin içeriği ve süreç boyunca edindiği kazanımlar daha önemlidir.

Sonuç olarak, öğrenme alanlarında yer alan kavram, değer ve becerilerin ders kitabında dengeli bir şekilde dağılması gerektiği; etkinlikler ve okuma metinlerinde verilen öğelerin daha açık ve tekrara düşmeden çeşitlilik sağlanarak verilebileceği önerilmektedir. Öğrencilerin daha etkili bir şekilde öğrenebilmeleri için, konuların hem teori hem de uygulama düzeyinde dengeli bir düzeyde sunulması gerekmektedir. Kazandırılması hedeflenen öğeleri kitaba aktarırken yakından uzağa ilkesini göz önüne alarak, öğrencilerin daha kolay ve içten benimsenmesini sağlamak amacıyla ülkemizle ilgili örneklerle öncelik verilmesi önerilmektedir. Küresel bağlamda vatandaşlar yetiştirmemizin yanı sıra kendi milli değerlerine, tarihine, kültürüne sahip çıkan bireyler yetiştirmemiz de önemli bir durumdur. Bu durum öğrencilerin hem kendi kimliklerini güçlendirmelerine yardımcı olacak hem de küresel dünya ile olan bağlarını anlamalarına imkân sağlayacaktır.

Kaynakça

- Apple, Michael W. *Ideology and Curriculum*. Routledge, 2004.
- Assman, J. (2011). *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*, Cambridge University Press
- Bernays, Edward. *Propaganda*. Horace Liveright, 1928.
- Bowen, G. A. (2009). *Document analysis as a qualitative research method*. Qualitative Research Journal, 9(2), 27-40.
- Bulut, A. (2023). Toplumsal hafızanın ağılık kurumu üzerinden inşası: Yaşar Kemal’in Akçasazın Ağaları ikilemesi  zerine bir inceleme. H.Y. (ed.) içinde, Yaşar Kemal (s. 172-191). İstanbul: İhlamur/İdeal Kültür Yay.
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4th ed.). Sage publications.
- Connerton, P. (1989). *How Societies Remember*. Cambridge University Press
- Copeaux, E. (2006). Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine: Türkiye’de Tarih Eğitimi (1931-1993). ( ev. A. Berkta ). İletişim Yayınları.
- Fiske, J. *Understanding Popular Culture*. Routledge, 1990.
- Foucault, M. (1979). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*.
- Gellner, Ernest. *Nations and Nationalism*. Cornell University Press, 1983.
- Habermas, J. (1989). *The Structural Transformation of the Public Sphere*. MIT Press.
- Halbwachs, M. (1992). *On Collective Memory*. (Ed. & Trans. L.A. Coser). University of Chicago Press.
- Halbwachs, M. (1925). *The Social Frameworks of Memory*.
- Halbwachs, M. (2003). *Toplumsal Hafıza*.  ev. Yücel Aşkın. Kabalcı Yayınevi
- Hobsbawm, Eric J. (1983). *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press.
- Keyman, F. (2021). *Yeni Küresel Düzen ve Türkiye’nin Rolü: Demokrasi, İnsan Hakları ve Dış Politika*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2024). *Sosyal Bilgiler  ğretim Programı*. Ankara
- <https://tymm.meb.gov.tr/upload/program/2024programsos4567Onayli.pdf>
- Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], (2024) *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı*, Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları
- Nora, P. (1989). “Between Memory and History: Les Lieux de M moire.” *Representations*, 26, 7–25.
- Nora, P. (2006). *Hafıza mekânları*. (M. E.  zcan,  ev.). Ankara: Dost Kitabevi

- Olick, J. K., & Robbins, J. (1998). Social Memory Studies: From “Collective Memory” to the Historical Sociology of Mnemonic Practices. *Annual Review of Sociology*, 24, 105-140.
- Olick, J.K., Vinitzky-Seroussi, V., & Levy, D.(Eds.), (2011). *The Collective Memory Reader*. Oxford University Press
- Papadopoulos, Nikos. *National Identity and the Politics of Memory in Greece*. *Journal of Modern Greek Studies*, 2003.
- Schacter, Daniel L. *The Seven Sins of Memory: How the Mind Forgets and Remembers*. Houghton Mifflin Harcourt, 1999.
- Schudson, M. (1992). *Watergate in American Memory: How We Remember, Forget, and Reconstruct the Past*. Basic Books.
- Temizkan, Ö. (2022). Bir Toplumsal Hafıza İnşa Unsuru Olarak Ziya Gökalp’in Kültürel Ulusçuluk Yaklaşımı. *Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 103-112.
- Temizkan, Ö. (2024). Kent Kimliği ve Bireysel Kimliklerin Kentte Kendini Gerçekleştirilmesi. Ahmet Mazlum (Ed.), *Geçmişten Günümüze Kent Kavramına Multidisipliner Yaklaşımlar* (ss. 105-127). Ankara: Son Çağ Yayınları.
- Temizkan, Ö. (2024). Hafıza mekânları bağlamında Sivas kent kimliği, A.M. (ed.) içinde, *Akademiden kente bakış: Sivas* (s. 49-76). Ankara: Son çağ Akademi.
- Wertsch, J.V.(2002). *Voices of Collective Remembering*. Cambridge Press.